

УДК 567.78

КНУТД НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ ПРОСТІР: ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА СПЕЦИФІКА

О.П. ЄРШОВА, С.Г. НАТРОШВІЛІ, Т.Г. БАБИНА

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті розглядаються перспективи розвитку національної вищої освіти з огляду на світові і європейські тенденції формування освітянського простору. Пріоритетним для України автори вбачають теоретичну і практичну підготовку професорсько-викладацького складу і адміністрації університетів з метою переходу до університетської автономії як запоруки потенційної можливості університетів адекватно реагувати на зміни в суспільстві і його потребах у підготовці відповідних фахівців

Україна, як частина Європейського освітянського простору, має дотримуватись стандартів освітянської спільноти і при цьому враховувати свою національну специфіку. Після закінчення активного етапу приєднання до Болонського процесу у 2010 році, нам потрібно усвідомити реальні перспективи наших дій на майбутнє для того, щоб і надалі відповідати світовим стандартам.

З зародженням ідеї побудови “Europe of knowledge”, питання про роль і структуру університетів як провідних учасників і виконавців наукової і освітньої діяльності, є, без сумніву, ключовим. Національні системи вищої освіти мають різну історію і побудовані на різних моделях. Проте у них є спільні проблеми, що потребують дослідження для того, щоб відповідати вимогам світового освітянського простору. Їх слід вважати учасниками процесів світового формату здатними вимальовувати чіткі локальні профілі.

Об’єкти та методи дослідження

Головними серед дискусійних питань про університетську реформу є питання про дистанціювання держави як головного фінансиста університетської науки і системи; зростання підприємницького характеру наукових досліджень і роботи вищих навчальних закладів; зростання гнучкості кадрового складу; диверсифікації фінансових ресурсів; адаптація навчальних планів до вимог сучасного ринку праці і, перш за все, пошук нових форм оцінювання якості знань. Найбільш обговорюваним є питання про автономію і академічну свободу, нові форми відповідальності перед суспільством і акціонерами.

Постановка завдання

В статті ми плануємо розглянути процес автономізації університетів як головну тенденцію в світовому освітянському просторі з метою з’ясування реальних перспектив інтеграції України у цей простір.

Метою дослідження є: розглянути поняття автономії, визначити його обсяг, відслідкувати світову динаміку у процесі автономізації і визначити, які з аспектів є найбільш актуальними для України, зважаючи на нашу історичну і культурну специфіку.

Результати та їх обговорення

В Україні сьогодні функціонує близько 900 вишів. Постає питання: чи відповідають вони вимогам сьогодення? З проголошенням незалежності України в 1991 році необхідність трансформації у системі вищої освіти була чітко усвідомлена, процес освітянської реформи розпочався. Це був час

університетського буму як основної тенденції і головного виклику тим, хто прагнув бути краще і йти вперед.

Різкі і швидкі зміни в суспільстві і світі, підвищення вимог до університетів спонукають їх до постійного пошуку ефективних рішень, до змін, інновацій, інституційних реформ для забезпечення виконання ними своєї основної місії. Ключем до постійного вдосконалення виступає університетська автономія [1]

Навіщо університетам потрібна автономія? Найбільш переконливою є така думка: 1) кожного разу, коли монархія обмежувала автономію університетів, наступали часи занепаду і соціальної стагнації; 2) державі потрібні університети, оскільки саме вони мають довготривалі зобов'язання перед державою у розвитку нових знань і їх передачі на високому професійному рівні; а також для того, щоб вони могли вільно вивчати будь-яке суспільне питання, з належним рівнем академізму (професіоналізму); 3) автономні університети є економічно більш динамічними і гнучкими [2].

Автономія потрібна кожному університету для того щоб отримувати, передавати і акумулювати знання у той спосіб, який він вважає найкраще слугуватиме науці, нації і кожному студентові. Автономні університети краще адаптуються до потреб суспільства. Автономія дозволяє університетам змінювати навчальні плани і коригувати зміст освіти. Наслідки таких змін позитивно впливають на конкурентоспроможність університету [3].

Актуальність вивчення проблеми підтверджується значною кількістю світових форумів з цього питання (у 1988 в Лімі, в 1992 Румунії, в 2003 в Осло, в 2006 в Таїланді). Відповідно до Рекомендації 1762 Парламентської Асамблеї Ради Європи (30/06/2006) «асамблея підтверджує право на академічну свободу і університетську автономію», тому що «...університети не зможуть бути новаторами і реагувати на зміни доки вони не отримають автономію». Навіть у таких країнах як Канада, питання автономії час від часу набуває актуальності (випадає з університетом в New Brunswick), що вже казати про країни, де автономія лише започатковується, як наприклад, наша.

В Україні питання обговорювалось на шпальтах газет національних видань («Дзеркало тижня», листопад 2005, березень 2006 та ін.), розглядалось на засіданнях у Міністерстві освіти і науки України після звернення групи провідних технічних університетів, що об'єднались у консорціум і ініціювали дискусію з цього питання. У лютому 2005 вони звернулись до Президента з пропозицією провести експеримент з автономізації у 8 університетах – членах консорціуму. 02.02.08 р. міністр освіти і науки І.Вакарчук зробив висновок: «Нам потрібно рухатись від державного управління у бік громадського». Питання знайшло відображення у змінах до «Закону про вищу освіту», де є відповідні рядки про автономію. Проте ми розуміємо, що шлях від прописаної автономії до реальної не такий короткий і швидкий. «...навіть якщо університет отримує автономію відповідно до законодавства, це потребує...певних структур і процедур в межах університету, для того щоб університети могли користуватися цією автономією»[4, с.14].

Чи готова українська ментальність до таких змін?

Світове співтовариство поступово усвідомлює, що основними цінностями цивілізації ХХІ століття стають цілісне розуміння і відчуття єдності світу, новітні технології, любов до людини і природи, краса і якість, особистісні таланти. Знаменно, що саме такі цінності є основоположними в українському менталітеті. Співпадання українських ментальних чинників з парадигмальними основами

нової цивілізації дозволяє досить оптимістично прогнозувати кроки України на цьому шляху під кутом зору її інтеграційного розвитку. Історична реалізація українських ментальних настанов виявила “гнучкість”, “відкритість” українського суспільства, його здатність до сприйняття інновацій, пошуків нових шляхів і форм життя.

Поняття автономії завжди було у центрі обговорення серед питань про університетську реформу протягом сторіч. Його сприймали як ключовий елемент, який уможливував трансформацію закладу зсередини і гарантував свободу викладання та проведення наукових досліджень. [4, с.13].

Перші цілеспрямовані погляди в бік автономії знаходимо в Декларації про академічну свободу і автономію 1988 року. Відповідно до декларації автономію розуміють «як незалежність вищої освіти від держави і інших форм влади у вирішенні питань стосовно внутрішнього управління, фінансування, проведення наукових досліджень та інших споріднених видах діяльності» [5].

Актуалізація цього питання викликала жваве обговорення з боку науковців [Anderson; Johnson, 1998; Stetar, 1999; Post, 2003; Weber, 2006; Nybom, 2008; Skulason, 2008] [6,7,8] і вони дійшли висновку про те, що «...реалії далекі від ідеалізованого поняття про автономію; її слід розглядати як динамічне поняття..., історично датоване,... як відносну характеристику у певний момент часу з певним внеском у функціонування науки» [4, с.13]. D.Anderson і R.Johnson виокремили 7 аспектів при вивченні університетської автономії: кадри - призначення, підвищення, статус; студенти - набір, успішність, дисципліна; зміст освіти і викладання - методи, контроль, підручники; академічні стандарти – ступені, перевірка якості, акредитація; наукові дослідження і публікації – свобода публікацій; самоврядування - ради, вчені ради, студентські організації; адміністрування і фінансові питання - фінансування установ і т. і.[9, с.1]

Подальша розробка питання і його позиціонування на різні освітні ситуації в різних країнах розширили коло питань у цій царині: «Чи дійсно ми є свідками розвитку університетської автономії, як про це пишуть? Якщо так, то на яких рівнях існують ці ареали самовизначення? Чому так важливо для вищої освіти розвивати автономію?»[4, с.3-16]. Усі ці питання обертаються навколо поняття про реальну автономію, а саме: внутрішню організацію, навчальні програми, кадрові питання, набір студентів, фінансові питання.

Розглядаючи питання про університетську автономію, необхідно усвідомлювати той факт, що дуже часто різниця між «реальною» і «ідеальною» моделлю є розмитою. Поняття реальної автономії звужується до внутрішньої організації, прийняття рішень, обрання керівників, вибору навчальних програм (звання повинні контролюватися державою); підбору кадрів (академічних і неакадемічних); набору студентів; джерел фінансування і витратної політики [2].

Як бачимо, поняття автономії є багатоаспектним. Воно конкретизується при позиціонування на певну країну.

Сфера наших наукових інтересів знаходиться на межі двох теоретичних аспектів в галузі освіти, а саме: змісту освіти і розробки навчальних планів з точки зору університетської автономії. Для ефективного впровадження цього процесу в Україні необхідно вивчити успішний досвід провідних у цих питаннях університетів, а також набути відповідні теоретичні знання і практичні навички.

Один з аспектів питання про університетську автономію - це принципи розробки навчальних планів і програм з метою впровадження такого змісту освіти, що забезпечується певним університетом,

який би, з одного боку, відповідав економічним потребам регіону, а з іншого - світовим академічним стандартам, під кутом зору інтересів студентів і їхніх потреб.

На наш погляд, першочерговою відповіді потребують такі питання:

1. Як провести в українських університетах перетворення, в результаті яких університети могли б виконувати свою місію і реагувати на зміни в суспільних потребах?

2. Хто повинен відслідковувати потреби суспільства, як вчасно відслідкувати такі потреби і ефективно відтворити їх в навчальних планах?

3. Чи всі університети повинні бути автономними, чи лише деякі з них повинні бути лідерами, а всі інші будуть користуватися вже готовими інструкціями?

Із усього спектру питань обираємо найбільш академічне - зміст освіти і розробка навчальних планів. Інші аспекти, на наш погляд, можуть бути відкориговані за рахунок виваженої внутрішньої університетської політики, зорієнтованої на ринкові умови.

Проблема зміни навчальних планів - дуже об'ємна і стосується багатьох академічних питань. Розрізненим і несистемним діям треба надати системного і організованого характеру під певним кутом зору. В Україні немає стрункої системи поглядів стосовно питань зміни навчальних планів, оскільки в університетах відсутня практика проведення самостійних змін. Університети не користуються (у них немає) правом коригування щорічного набору студентів на ті чи інші спеціальності. Ми не можемо змінювати кількість курсів, не кажучи про навчальні плани. Проте впровадження університетської автономії потребує відповідних знань і досвіду у цій сфері.

Ключовими для конкретних університетів є питання, які співпадають з тими, що поставлені У.Фельтом: «Які питання можуть вирішуватись на рівні університету? Наскільки жорсткими є юридичні рамки, що обмежують (регулюють) такі питання і що вирішується під впливом політичних коливань? Які межі автономії у стратегічних питаннях, таких як: напрями наукових досліджень, відбір професорів, викладачів певних наукових напрямів і шкіл, введення нових програм і відміна старих? Хто повинен вирішувати, на підставі чого університети задовольняють очікування різних акціонерів, що фінансують установу? [4, с.14]. Відповіді можна спроектувати з його ж висновків: «У цьому сенсі варто не лише використати США як модель, а й як дослідний майданчик для вивчення впливу таких змін на внутрішні процеси у системі вищої освіти»[4, с.16].

Зміна парадигми в системі управління вищою освітою в Європі і світі, і як наслідок, зміна моделі співіснування вищої освіти і суспільства стали результатом переосмислення ролі університетів як закладів, що продукують знання через зміну ставлення суспільства до самих знань у тому сенсі, що наука і технології стають привілейованим ресурсом для дій і виключають інші джерела пояснень вчинків. [4, с. 4]

Довготривала мета процесу інтеграції – підвищити конкурентоспроможність української вищої освіти шляхом надання університетам можливості ефективно виконувати свою місію і чітко реагувати на потреби в суспільстві. Запорука таких змін – це університетська автономія у широкому сенсі з акцентом на зміни у змісті освіти. Досягнення мети потребує вирішення короткострокових завдань: 1)ознайомитись зі світовим і європейським передовим досвідом в царині університетської автономії у широкому сенсі і його конкретному аспекті – розробці автономних власних навчальних планів; 2)розробити рекомендації для ефективного впровадження процесу в Україні і його адаптації до українських реалій з метою

підвищення якості вищої освіти в Україні для того, щоб відповідати найкращим світовим вимогам і стандартам, з одного боку, і враховувати наші національні інтереси, історичний спадок і ситуацію для поліпшення якісних показників – з іншого; 3) визначити перспективи подальшого розвитку українських університетів у контексті зміни моделі співіснування між університетом і суспільством в цілому.

У руслі таких процесів варто інтерпретувати завдання, які окреслені у доктрині перетворення КНУТД в сучасний Європейський заклад (Програма «Інтеграція науки і освіти»), а саме: відмови від концепції діяльності університету як тільки навчального закладу і переходу до концепції « єдність навчання і наукових досліджень» шляхом об'єднання в інституціональних рамках цих двох функцій [10]

Які конкретні перспективи подальшого розвитку університетів, технологічних (до яких належить КНУТД) зокрема?

На наш погляд, інтеграційні процеси в Україні необхідно пов'язувати з розвитком наукових технопарків, які є важливим інструментом піднесення сучасного підприємництва.

Основна ідея технопарків - комерціалізація наукових досліджень університетських, академічних та інших дослідних центрів, наукова продукція яких з допомогою інноваційних процедур доводиться до промислових та комерційних структур.

Основне завдання парку - перетворити наукові розробки в товар, у корисну продукцію та вивести її на ринок зусиллями нових чи вже існуючих фірм, у тому числі дрібних та середніх.

При створенні наукового (технологічного) парку в ролі дослідного центру можуть бути: вищий навчальний заклад (університет), державна лабораторія чи інститут, науково-дослідний підрозділ організації державного чи приватного сектора. Найпоширеніший на Заході варіант пов'язаний з університетами, де великі вищі школи традиційно є не лише навчальними закладами, але й провідними центрами фундаментальної та прикладної науки. За оцінкою фахівців, серед університетських учених не менше 10-15 відсотків - потенційні підприємці, оскільки наукова робота виробляє у спеціалістів низку якостей, досить корисних у сфері бізнесу:

- вчений-підприємець володіє глибокими технічними знаннями у своїй вузькій галузі та в деяких суміжних, надбаних за роки наукової роботи;
- вчений здебільшого добре знайомий з методиками аналізу числових даних та комп'ютерною технікою;
- сучасні дослідження, як правило, виконуються не однією людиною, а групою фахівців, керівництво якою вимагає певних здібностей і навичок. Тому вченому потрібно лише перебудуватися психологічно, аби бути впевненим у своїх здібностях в новій сфері;
- вчений-підприємець (навіть якщо формально йде з університету) зберігає зв'язки і можливості, яких немає у звичайного бізнесмена.

Як структурний підрозділ Київського національного університету технологій та дизайну, ми повинні спрямовувати зусилля на виконання місії і збереження традицій університету. Разом з тим, нам потрібно враховувати потреби Черкаського регіону, де розташований факультет ринкових, інформаційних та інноваційних технологій КНУТД.

Висновки

На підставі проведеного аналізу, можна дійти висновку про те, що університетська автономія це не лише наше майбутнє, а й перспективна мета, у напрямі досягнення якої треба рухатися. Саме впровадження автономія надасть університетам ті механізми, які забезпечать їм можливість виконувати свою місію і забезпечувати якість. Найбільш складним є питання розробки таких навчальних планів і програм, які б задовольняли як потреби ринку праці, так і інтереси регіону. Для досягнення такої мети треба вивчити кращий досвід і адаптувати його до нашого контексту шляхом теоретичної і практичної підготовки(підвищення кваліфікації) адміністрації і професорсько-викладацького складу.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Nyborg P. The Bologna Process and reforms in higher education institutions. – Current Issues in Higher Education in the World. – Ankara, Bilkent University. – 2007. – P. 30.
2. Weber L. University Autonomy, a necessary but not sufficient condition for excellence . Presidents' Symposium Chiang Mai, Thailand. - 2006.
3. Skulason P. Autonomy and Governance in European Universities. - Hanoi, 2008.
4. Felt U., Glanz M. University autonomy in Europe: changing paradigms in higher education policy. Special Case Studies. Decision-Making Structures and Human Resources Management in Finland, France, Greece, Hungary, Italy, The Netherlands, Spain and the United Kingdom. - University of Vienna: 2003. – P.1-16.
5. The Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education. – Lima, 1988. – P. 2.
6. Nybom Th. University Autonomy: a matter of political rhetoric. –Portland Press Ltd. - 2008. – P.134-141.
7. Post R. Academic Freedom: Its History and Evolution within the UC System. – Academic Freedom Forum. - 2003.
8. Stetar J. United States Aid and the Development of Higher Education in Ukraine and South Africa : Tale of Two Countries. Seton Hall University. - 1999.
9. Anderson D., Johnson R. University autonomy in twenty countries. Evaluations and Investigations Program. Higher Education Division (Report). -- 1998. -- P. 1.
10. Перетворення університету в сучасний європейський заклад (Програма «Інтеграція науки і освіти»).- Київ. – КНУТД, 2009. – 13 с.

Надійшла 16.09.2010